

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВЕЛИКОТОВАРНИХ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА АГРАРНИЙ РИНОК УКРАЇНИ

М. І. Підгребельна, аспірант

Б. І. Шувар, кандидат економічних наук

Львівський національний аграрний університет

У статті розглянуто основні проблеми, пов'язані з функціонуванням великотоварного сільськогосподарського виробництва. Увага приділена з'ясуванню переваг і недоліків великотоварного виробництва (SWOT-аналіз). Визначено найбільші аграрні підприємства в Україні. Проаналізовано динаміку розміру земельної площі під великотоварним виробництвом та структуру великотоварного виробництва. Обґрунтовано потребу в удосконаленні законодавства щодо обмеження концентрації земель в руках великих агровиробників.

Ключові слова: концентрація, орендні відносини, земельні ресурси, сільськогосподарські підприємства, агрохолдинги.

Постановка проблеми. Дрібні сільськогосподарські підприємства, з огляду на відсутність надійних каналів матеріального постачання та збуту готової продукції, не маючи достатніх фінансових ресурсів на модернізацію виробничого обладнання та впровадження інновацій, не можуть скласти гідної конкуренції іншим сільськогосподарським товаровиробникам, зокрема й закордонним. Натомість особливого значення набувають великотоварні підприємства. Тому особливо актуальним є питання дослідження функціонування великотоварних агропідприємств, структури виробництва продукції, переваг та недоліків їх функціонування. Зазначене й зумовлює актуальність і вибір теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання. Особливості діяльності великотоварних аграрних підприємств в Україні розглядали у своїх працях вчені В. Андрійчук [7], О. Бородіна, В. Валентинов [8], С. Васильєв, А. Данкевич, С. Дем'яненко [9], С. Дідус, М. Калінчик, К. Кулиняк, М. Малік, Б. Пасхавер, І. Рибаків, П. Саблук [6], О. Шапуров, В. Юрчишин та ін. Однак мало дослідженою є сфера державного контролю діяльності великотоварних аграрних підприємств та їх впливу на розвиток аграрного ринку України.

© Підгребельна М. І., Шувар Б. І., 2015

Метою статті є аналіз специфіки діяльності великих аграрних підприємств та розроблення пропозицій щодо регулювання їх діяльності. Для досягнення поставленої мети необхідним є виконання таких завдань: **1)** аналіз специфіки діяльності холдингових підприємств; **2)** визначення кількості земельних ресурсів, що використовуються агрохолдингами для здійснення сільськогосподарського виробництва; **3)** SWOT-аналіз діяльності великих аграрних підприємств та ін.

Об'єкти та методика досліджень. Об'єктом дослідження є діяльність холдингових компаній та їх вплив на аграрний ринок. Для досягнення поставлених завдань у статті використовували такі методи дослідження: аналізу, синтезу, наукового порівняння, статистичний метод й метод SWOT-аналізу, які дозволили виділити слабкі та сильні сторони функціонування агрохолдингів, а також визначити основні загрози і перспективи їх діяльності.

Результати досліджень. У вітчизняній економіці у період її трансформації після 1990 року наслідком макроекономічної політики стала деградація так званих проблемних секторів, до яких належить і сільське господарство. Відзначимо, що на структурні зміни у сільському господарстві вплинула ситуація в усій економіці, інтегральною частиною якої і є сільське господарство. Проте динамічний і довготривалий розвиток усєї економіки запускає одночасно механізми реструктуризації і модернізації сільського господарства через зростання попиту на продовольство та сільськогосподарську сировину, вплив надлишку робочої сили із сільського господарства і значний прогрес у цьому секторі економіки.

Відомо, що характерною тенденцією розвитку світової економіки є збільшення рівня концентрації організаціями основних фондів. Цей процес торкнувся й вітчизняного аграрного сектора. За останні 10 років велике сільгоспвиробництво в Україні стало важливою, а в певному сенсі і провідною формою ведення агробізнесу в Україні. Воно частково замінило собою колишні колгоспи і радгоспи пострадянського періоду. Необроблювані родючі землі, невикористовувані активи, підприємницька ініціатива, вільні ресурси і сприятливе податкове

поле стали базою для формування великого бізнесу на землі. Поява великотоварних аграрних підприємств стала головною конкурентною перевагою українського АПК, що дозволило вийти на міжнародні ринки сільгосппродукції.

На сьогодні великотоварним агропідприємствам вдалося налагодити продуктивне виробництво, освоїти передові технології землеробства для отримання високих врожаїв, сконцентрувати в роботі великі сільськогосподарські земельні наділи.

Загалом, починаючи з 2004 р., в аграрному секторі економіки України спостерігаються процеси, які характеризують новий етап інституційних перетворень – процеси становлення капіталізації аграрного виробництва на основі концентрації сільськогосподарських угідь і залучення промислових капіталів.

У 2010 р. на території України функціонувало близько 60 агрохолдингів із площею землі понад 10 тис га, які контролювали близько 4 млн га сільгоспугідь. У 2011 р. їх налічувалося вже близько 75, а розмір орендованих земельних угідь становив від 5 до 6 млн га, або 14-16% загальної площі сільгоспугідь, що перебувають у власності й користуванні сільськогосподарських підприємств і громадян [1-3]. Розміри десяти найбільших агрохолдингів за площею сільгоспугідь на початок 2014 року наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка найбільших аграрних підприємств України за розміром землеволодінь (станом на 1 січня 2014 року), тис. га [2]

Компанії	2012 р.	2013 р.	2014 р.
UkrLandFarming	508	532	670
Кернел Групп	330	330	422
NCH	-	400	400
Миронівський Хлібопродукт	280	280	320
Мрія Агрохолдинг	295	295	298
Українські аграрні інвестиції		260	261
Астарта-Київ	245	220	245
HarvEast	220	220	197
Агротон	170	171	151
Sintal Agricultur	150	150	150

За інформацією Асоціації «Український клуб аграрного бізнесу», під контролем агрохолдингів у **2014** знаходилося **5,85** млн га або майже **28%** всіх сільськогосподарських угідь, що перебували у використанні аграрних підприємств.

Порівняно з **2013** роком загальний земельний банк холдингів скоротився на **0,19** млн га. Зазначимо, що частка землі у користуванні зросла з **27,4** до **27,9%** через виключення з розрахунків сільськогосподарських земель Криму (рис. 1) [5].

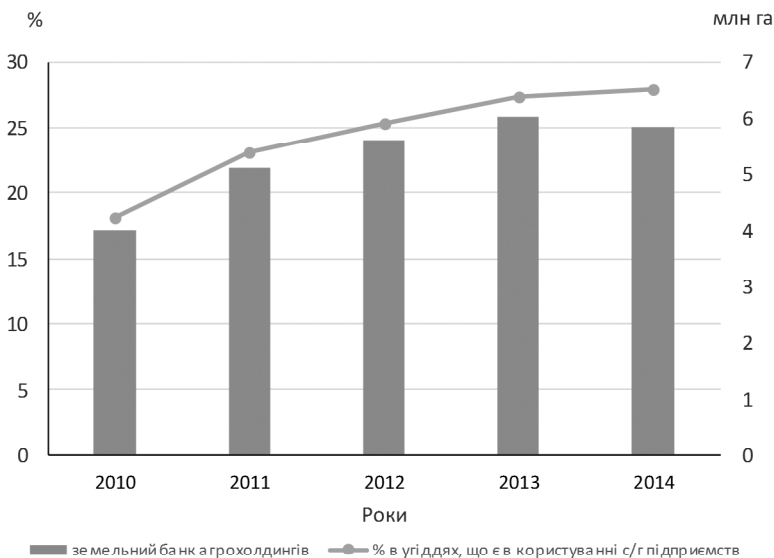

Рис. 1. Динаміка зміни розміру земельної площі, що перебуває у користуванні великих агроформувань [5]

За даними періодичних статистичних видань, в Україні найбільш прибутковими секторами сільського господарства є виробництво зернових, соняшнику, а у тваринництві – свинини, яловичини [5].

У **2013** р. посівні площі в **15** найбільших агрохолдингах залишилися майже на рівні минулого року **2,21** проти **2,22** млн га. Валове виробництво склало **5,0** млн т (+17% до **2012** р.), або **22,4%** від загального виробництва в Україні. Середня урожайність пшениці в холдингах становила **41,8** ц/га.

Порівняно з 2012 р. урожайність збільшилася на 18,1%. Сукупні обсяги виробництва яловичини в холдингах у 2013 році оцінювалися в 47,6 тис. т. Частка в загальному виробництві порівняно з минулим роком скоротилася з 7,3 до 6,5%. Виробництво яловичини у 15 найбільших агрохолдингах у 2013 р. склало 33 тис. т (72% від загального виробництва агрохолдингами), збільшившись порівняно з минулим роком на 2,8% (рис. 2).

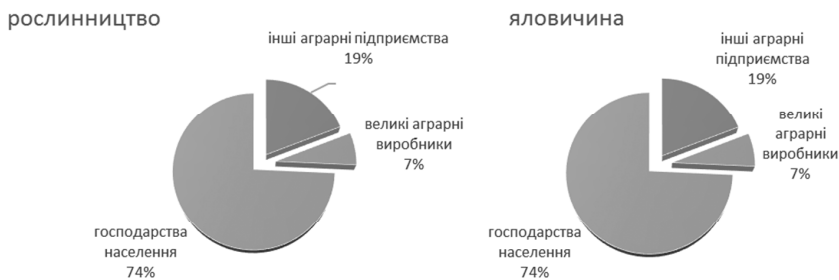

Рис. 2. Структура валового виробництва сільськогосподарської продукції у 2013 році [3]

Діяльність в аграрній сфері великих аграрних підприємств має як позитивний, так і негативний вплив на галузь сільського господарства. Проведення SWOT-аналізу діяльності агрохолдингів дозволяє виділити основні сильні сторони їх діяльності: залучення великих і якісних інвестиційних ресурсів, ефективне використання інвестицій, висока урожайність і якість продукції, що випускається, можливість дешево купувати і дорого продавати та ін. (табл. 2). Слабкими сторонами є: малорозвинене тваринництво, недостатня забезпеченість висококваліфікованими працівниками.

На думку науковця П. Т. Саблука, процеси надконцентрації капіталу та земельних ресурсів у агрохолдингах призвели до неспроможності конкурувати з ними велику кількість дрібних і середніх виробників. Потрібні зміни в організації сільськогосподарського виробництва у напрямі створення умов і підтримки розвитку об'єднань дрібних та середніх товаровиробників, переважно на засадах кооперації і кластеризації [6].

SWOT-аналіз діяльності великих аграрних підприємств

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - нижча собівартість виробництва і висока додана вартість продукції; - розвинута система логістики; - розвинута інфраструктура; - впровадження інноваційних технологій у виробництво; - ефективне використання наявних ресурсів; - високий професійний рівень персоналу; - високий рівень технічного забезпечення. 	<ul style="list-style-type: none"> - віддалене управління активами; - часта зміна пріоритетів і організаційної моделі; - високі затрати на управління, контроль за власністю і її охорона; - значне боргове навантаження для забезпечення росту і розвитку.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> - швидкий розвиток; - великі шанси на отримання банківських кредитів; - можливість швидкої кооперації та ефективного функціонування; - збільшення об'ємів виробництва сільськогосподарської продукції за рахунок ефекту масштабу. 	<ul style="list-style-type: none"> - складнощі у конкурентній боротьбі малих сільськогосподарських підприємств з агрохолдингами; - законодавчі складнощі регулювання діяльності великих підприємств.

Висновки. Вважаємо, що концентрація земель в руках великих агровиробників є прямою загрозою подальшого розвитку середніх і малих сільськогосподарських підприємств. Звідси, одним з напрямків удосконалення організації діяльності великотоварних агроформувань повинно стати посилення їх соціальної спрямованості. Для цього держава повинна урегулювати антимонопольне законодавство відповідно до умов, що склалися на ринку оренди земель сільськогосподарського призначення, а також посилити свій контроль за діяльністю як великих агроформувань, так і менших за розмірами.

Після цього слід вирішити питання вільного розпоряджання своєю землею аграрними компаніями. Зокрема, мораторій на продаж сільськогосподарської землі продовжено до 1 січня 2016 року. Це є однією з вагомих причин того, що АПК не може нормально розвиватися.

На нашу думку, агрохолдинги мають великі перспективи розвитку. Все залежить від обраного ними шляху. Це може бути вибір на користь інтенсивних капіталовкладень у виробництво, що сьогодні більшість компаній і роблять успішно. Другий напрям – це позбутися різнопрофільних активів, що дозволить агрохолдингу зосередитися в певному напрямі виробництва.

Список використаних джерел:

1. Гуторов А. О. Корпоратизація сільського господарства в Україні / А. О. Гуторов // Економіка і прогнозування. — 2012. — № 4. — С. 84.
2. Топ 100 латифундистів України [Електронний ресурс] : веб-сайт агропорталу Latifundist.com — Режим доступу : <http://latifundist.com/rating/top100#81>.
3. Найбільші агрохолдинги України-2014 [Електронний ресурс] : дослідження Асоціація «Український клуб аграрного бізнесу». — Режим доступу : http://ucab.ua/ua/ukab_propouue/doslidzhennya/naybilshi_agrokholdingi_ukraini_2014/.
4. Развитие аграрного сектора способствует улучшению экономики Украины – мнение [Електронний ресурс] : веб-сайт агропорталу Latifundist.com. — 2014 — Режим доступу : <http://latifundist.com/novosti/19619-razvitie-agrarnogo-sektora-sposobstvuet-uluchsheniyu-ekonomiki-ukrainy--mnenie>.
5. Сільське господарство України 2013 : статистичний збірник. — К. : Державна служба статистики України, 2014. — 399 с.
6. Саблук П. Т. Реалізація механізму реформ в аграрній сфері / П. Т. Саблук // Економіка АПК. — 2011. — № 10. — С. 3—6.
7. Андрійчук А. Великі, аграрні та ефективні [Електронний ресурс] / А. Андрійчук // АгроБізнес кур'єр. — 2010. — № 19. — Режим доступу : <http://agrobiz.com.ua/publications/6-velyki-agrarni-ta-efektyvni>.
8. Валентинов В. Л. Вертикальна координація як фактор забезпечення еквівалентності міжгалузевих відносин в АПК / В. Л. Валентинов // Економіка АПК. — 2008. — № 6. — С. 15—19.
9. Дем'яненко С. І. Агрохолдинги в Україні: добре чи погано? / С. І. Дем'яненко. — К. : Інститут економічних досліджень та політичних консультацій, 2008. — 20 с.

М. И. Подгрбельная, Б. И. Шувар. Особенности деятельности крупнотоварных аграрных предприятий и их влияние на аграрный рынок Украины.

В статье освещены основные проблемы, связанные с функционированием крупнотоварного сельскохозяйственного производства. Внимание уделено определению преимуществ и недостатков крупнотоварного производства (SWOT анализ). Определены самые большие аграрные предприятия на Украине. Проанализирована динамика площади земли под крупнотоварным производством и его структура. Обоснована необходимость совершенствования законодательства по ограничению концентрации земель в руках крупных агропроизводителей.

М. Pidhrebelska, B. Shuvar. Features of the large commodity farms and their impact on the agrarian market of Ukraine.

The article examines the main issues related to the large commodity agrarian production. Attention is dedicated to its advantages and disadvantages (SWOT analysis). The largest agrarian enterprises in Ukraine were defined. The dynamics of land for large commodity production and its structure were analyzed. The need to improve legislation to limit the concentration of lands, which belong to the large agrarian producers was proved.